

Zapiski bibliograficzne

ZIEMIE ZACHODNIE

KAZIMIERZ PIETRZAK-PAWŁOWSKI: *Spółdzielczość polska na ziemiach zachodnich i północnych, 1918—1939*. „Książka i Wiedza”, Warszawa 1967, 327 ss.

Syntetyczne opracowanie dziejów spółdzielczości polskiej, która w okresie międzywojennym stanowiła ekonomiczną podstawę ruchu polskiego na Opolszczyźnie, Dolnym Śląsku, na tzw. Pograniczu, Powiślu, Warmii i Mazurach. Ukazując elementy wspólne dla wszystkich tych regionów, jak również specyfikę poszczególnych obszarów, autor uzasadnia tezę, „że kierunek tej spółdzielczości kształtował się jako wypadkowa ścierania się czynników zewnętrznych, wynikających z ogólnej sytuacji Niemiec, oraz czynników wewnętrznych, określających siły gospodarcze i społeczne ludności polskiej”. Studium oparte głównie na materiałach archiwalnych, informacjach zawartych w prasie polskiej wychodzącej w Niemczech oraz w czasopismach krajowych.

TADEUSZ CIEŚLAK: *Sylwetki mazurskie i kaszubskie*. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1967, 182 ss.

Tom szkiców o życiu i działalności K. C. Mrongowiusza, G. Gizewiusza, F. Ceynowy, H. Derdowskiego, W. Kętrzyńskiego, A. Majkowskiego, M. Kajki.

KAZIMIERZ GOLCZEWSKI: *Porzucana twierdza. Szczecin 1944—1945*. Instytut Zachodnio-Pomorski w Szczecinie. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1967, 236 ss.

Praca — oparta głównie na relacjach, wspomnieniach, pamiętnikach osób uczestniczących w opisywanych wydarzeniach, jak również na materiałach prasowych — jest, według niezbyt szczęśliwego określenia autora, „reportażem dokumentalnym” ukazującym dzieje Szczecina w przełomowym okresie 1944—1945 r. Golczewski ogólniej omawia sytuację miasta w zasadzie od 1939 r. aż do chwili ogłoszenia Szczecina twierdzą (połowa marca 1945 r.), szczegółowo natomiast przedstawia przebieg walk o wyzwolenie miasta (26 IV 1945), dramatyczne tygodnie maja i czerwca 1945 r., kiedy to ważyły się losy Szczecina.

Rocznik Kultury i Sztuki 1966, nr 2. Związek Literatów Polskich, Szczecin, 211 ss.

Na tom powyższy składają się prace o charakterze eseistycznym (m. in. referaty wygłoszone na X Zjeździe Pisarzy Ziemi Zachodnich: S. Telegi, *Z problematyki polskiej prozy marynistycznej*; W Szewczyka, *Kłopoty z wojną, czyli II wojna światowa we współczesnej beletrystyce niemieckiej*), krytycznoliterackim (na temat twórczości pisarzy szczecińskich), materiałowym i bardzo cenna kronika (omówienie rozwoju środowisk literackich na Ziemiach Zachodnich w minionym 20-leciu).

„ZARANIE ŚLĄSKIE”. Kwartalnik, zeszyt 2/1967. Wydawnictwo Śląskiego Instytutu Naukowego, Katowice—Cieszyn 1967, 244 ss.

Zeszyt specjalny wydany z okazji 60-rocznicy ukazania się pierwszego nu-

meru „Zarania Śląskiego” (15 października 1907 r. w Cieszynie). Tom zawiera artykuły omawiające dorobek pisma w zakresie literatury (A. Gładysz, „Zaranie Śląskie” jako pierwsze pismo literackie Śląska 1907—1912; D. Meyza, „Kwiaty z łąk naszych” czy „zaścianek literacki?”, Z recepcji pierwszych roczników „Zarania Śląskiego”; K. M. Heska, *Problematyka literacka w „Zaraniu Śląskim” w latach 1929—1939*), historii (K. Popiołek, *Problematyka historyczna na łamach „Zarania Śląskiego” w latach 1907—1966*; W. Zieliński, *Problematyka okresu powstań śląskich na łamach „Zarania Śląskiego” w latach 1957—1966*; J. Przewłocki, *Problematyka ruchu robotniczego na łamach „Zarania Śląskiego” w latach 1957—1966*; J. W. Gołębiowski, *Śląsk w Polsce Ludowej na łamach „Zarania”*), folklorystyki (D. Simonides, *Śląska literatura ludowa na łamach „Zarania Śląskiego”*) oraz wspomnienia redaktorów i współpracowników (L. Brożek, K. Filipowicz, W. Szewczyk). Charakter „wspomnień i refleksji redaktora” posiada szkic pt. *Perypetie i metamorfozy „Zarania Śląskiego” w latach 1945—1966* pióra Z. Hierowskiego.

Zeszyt zamyka bibliografia zawartości „Zarania Śląskiego” (1907—1966) opracowana przez D. Meyzę.

„KWARTALNIK OPOLSKI” nr 1 oraz nr 2/1967. Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk i Instytut Śląski w Opolu. Opole 1967.

Obydwa zeszyty opolskiego czasopisma przynoszą materiały o bardzo różnorodnej tematyce. W dziale Rozpraw nr 1/67 F. Adamiec przedstawia niektóre kierunki rozwoju kultury na Opolszczyźnie, a zwłaszcza jej podstawy materialne i formy organizacyjne; R. Ligacz analizuje prawdę historyczną w wierszach Marcina Opitza na cześć szlachty polskiej; F. Figowa charakteryzuje działalność Zjednoczenia Zawodowego Polskiego i Centralnego Związku Zawodowego Polskiego w l. 1922—1935, które po przewrocie hitlerowskim zostały jedynymi, legalnymi organizacjami anty-

faszystowskimi; J. Cichoń omawia osadnictwo rolne na Opolszczyźnie w l. 1945—1950, a J. Tkocz — niektóre zagadnienia rozmieszczenia przemysłu na wsi opolskiej.

Zeszyt 2/67 otwiera artykuł T. Gospodarka, przedstawiającego na tle szerszych sformułowań teoretycznych propozycje badawcze w zakresie przemian społeczno-kulturalnych zachodzących na Opolszczyźnie; J. Chlebowczyk omawia sytuację w szkolnictwie na tzw. Śląsku Pruskim i Cieszyńskim w I połowie XIX w., wychodząc od reformy 1800—1801 r.; A. Gładysz charakteryzuje w syntetycznym szkicu lirykę J. N. Jaronia, jej źródła, motywy, wzory literackie; F. Pluta opublikował uwagi o języku odnalezionego niedawno pamiętnika pt. *Różne przypadki stają się we świecie a osobliwie w Opolu*, zawierającego noty z lat 1680—1765; J. Kroszel przedstawił wyniki badań nad infrastrukturą społeczną Opolszczyzny.

Poza wymienionymi obydwie zeszyty „Kwartalnika” zawierają — jak zwykle — artykuły materiałowe, publicystyczne, sprawozdania z życia naukowego i kulturalnego regionu oraz recenzje.

STANISŁAW POTOCKI: *Dzieła sztuki Pomorza Gdańskiego jako element w argumentacji rewizjonistycznej*. „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne” nr 14, ss. 37—51.

Autor poddaje analizie wybrane niemieckie opracowania z zakresu historii sztuki Pomorza Gdańskiego, jakie ukazały się od czasów I wojny światowej. Wynikiem badań jest ukazanie elementów politycznych w nich zawartych i określonych też służących tendencjom rewizjonistycznym. Praca Potockiego uzasadnia konieczność nowych, polskich opracowań dotyczących sztuki poszczególnych regionów, a zapoczątkowanych przez T. Dobrowolskiego i B. Makowskiego.

MARCELI PODLASZEWSKI: *Szkolnictwo powszechne na Pomorzu Gdańskim podczas okupacji hitlerowskiej*. „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne” nr 14, ss. 53—70.

Podstawą opracowania M. Podlaszewskiego są materiały archiwalne, uzupełnione zeznaniami i wspomnieniami osób, które podczas wojny przebywały na Pomorzu lub uczęszczały do szkół niemieckich na tym terenie. Uwagi autora dotyczą organizacji szkolnictwa niemieckiego, obowiązku nauczania, kadry pedagogicznej, polityczno - wychowawczych celów szkoły powszechnej i związanej z tym roli szkoły jako formy ucisku narodowościowego.

Zestawili: M. W., W. T.

NIEMCY

Literatura niemiecka w Polsce. Bibliografia, 1945—1958. Opracowała M. Wrzeciono. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Prace Wydziału Filologicznego. Seria: Filologia Germańska nr 2. Poznań 1966, 219 ss.

Prezentowana praca wykorzystuje częściowo materiały zebrane przez grupę pracującą od 1949 r. z inicjatywy prof. J. Bergera nad bibliografią dotyczącą recepcji literatury niemieckiej w Polsce w latach 1801—1958. Tom opracowany przez M. Wrzeciono obejmuje bibliografię przekładów niemieckiej literatury pięknej, które wydano w zbiorach lub jako samodzielne pozycje książkowe w latach 1945—1958 oraz opracowania krytyczne dotyczące literatury niemieckiej tego okresu. Bibliografia nie uwzględniła utworów i artykułów drukowanych w czasopiśmie, przeróbek i librett.

GORDON A. CRAIG: *Engagement and Neutrality in Weimar Germany*. „Journal of Contemporary History”, The Institute of Contemporary History, London, vol 2, No 2, 1967, ss. 49—63.

Literatura niemiecka nigdy nie była dostatecznie przygotowana do efektywnej interwencji społecznej, a w rzadkich okresach politycznego zaangażowania powodowała często skutki odwrotne do zamierzonych. Brak politycznego doświadczenia ujawniali ekspresjonści w Republice Weimarskiej — ich subiektywne i idealistyczne programy wykazały zupełne niezrozumienie sytuacji i w kon-

sekwencji przyczynił się do upadku demokracji. W rezultacie część pisarzy poparła nacjonalizm, inni komunizm, większość wycofała się na pozycje neutralne.

P. M. BELL: *Hitler et les origines de la seconde guerre mondiale. Essai analytique*. „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, Paris, No 67 juillet 1967, ss. 1—12.

Polemizując z tezami A. J. P. Taylera dotyczącymi genezy II wojny światowej Bell stwierdza, że niekonsekwencje Traktatu Wersalskiego stwarzały groźbę konfliktu wojennego, ale jeszcze nie przesądzały całkowicie losów Europy. Dopiero kryzys ekonomiczny, który wyniósł nazistów do władzy w Niemczech i osłabił Anglię i Francję oraz sprzeczności, brak porozumienia między państwami europejskimi umożliwiły Trzeciej Rzeszy realizację polityki od dawna planowanej i systematycznie przygotowywanej przez Hitlera.

BIRDSALL SERYMSER VIAULT: *Les démarches pour le rétablissement de la paix (septembre 1939 — août 1940)*. „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, Paris, No 67, juillet 1967, ss. 13—30.

Propozycje mediacji i ustanowienie pokoju w Europie wysuwały w 1939 i 1940 r. państwa skandynawskie, Belgia i Holandia, na początku 1940 r. sondaże w tej sprawie czyniły również Stany Zjednoczone. Dla Anglii i Francji warunki rządu hitlerowskiego były nie do przyjęcia, chociaż państwa te skłaniały się, zwłaszcza Anglia, do pertraktacji i pójścia na pewne ustępstwa wobec Niemiec po usunięciu Hitlera i utworzeniu nowego rządu.

ADRIENNE D. HYTIER: *La politique des États — Unis en Europe entre 1939 et 1941 (d'après les documents diplomatiques américains)*. „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, Paris, No 67, juillet 1967, ss. 31—50.

Aktywna polityka USA wobec Europy datuje się w zasadzie od 1941 r., gdy Stany Zjednoczone zdecydowały się na pomoc dla Anglii i dyplomatyczne przeciwdziałanie niemieckim posunięciom, m. in. na terenie nie okupowanej

części Francji. Zdaniem autorki, opublikowane dokumenty nie zawierają rewelacji, ale oddają atmosferę chwili i uzupełniają fakty przekazane na ogół rzetelnie i obiektywnie w pamiętnikach polityków amerykańskich.

HANS HERTZFELD: *Germany, After the Catastrophe*. „Journal of Contemporary History”, The Institute of Contemporary History, London, vol. 2, No 1, 1967, ss. 79—91.

Rozwój nauk historycznych w NRF po II wojnie światowej przebiegał pod wpływem klęski, która zniszczyła dotychczasowe koncepcje dziejów Niemiec, zmusiła historyków do rewizji i przewidywania przeszłości. W związku z tym historiografia zachodniemiecka czasów najnowszych obejmuje przede wszystkim dzieje własnego kraju kosztem zaniedbania innej problematyki, zwłaszcza stosunków międzynarodowych. Autor charakteryzuje główne kierunki i ośrodki badawcze, zwłaszcza metodologiczne spory i polemiki w NRF, oraz ich moralno-polityczne podłoże.

RALF DAHRENDORF: *The Crisis in German Education*. „Journal of Contemporary History”, The Institute of Contemporary History, London, vol. 2, No 3, 1967, ss. 139—147.

Tocząca się od 1964 r. publiczna dyskusja i badania socjologiczne szkolnictwa w NRF wykazały, że bardzo niski procent młodzieży kończy szkołę średnią i studia wyższe. Dotyczy to zwłaszcza czterech grup młodzieży: dziewcząt, katolików, mieszkańców prowincji i dzieci z rodzin robotniczych. Według Dahrendorfa świadczy to o istnieniu warstw uprzywilejowanych, tradycjonalizmie społeczeństwa zachodniemieckiego i nieumiejętności korzystania z istniejących uprawnień.

ROBERT MINDER: *Le "Lesebuch", reflet de la conscience collective*. „Allemagne d'aujourd'hui”. Revue française d'information sur l'Allemagne. Paris, No 8, mai—juin 1967, ss. 39—47.

Po 1948 r. niemieckie szkolne podręczniki literatury, odmiennie niż francuskie, kładły nacisk na kształcenie światopoglądu, pomijały zupełnie społeczno-

-historyczne warunki rozwoju literatury, wpajały młodzieży konserwatywną, wyidealizowaną i bukoliczną wizję świata. Starannie unikano interpretacji treści politycznej literatury niemieckiej i zasadniczych problemów epoki industrialnej, nie uwzględniając także dorobku pisarzy emigracyjnych, z pewnymi wyjątkami (T. Mann, H. Hesse). Ożywiona dyskusja i stopniowe zmiany nastąpiły po 1956 r.

FÉLIX LUSSET: *La République Fédérale et ses voisins de l'art*. „Allemagne d'aujourd'hui”. Revue française d'information sur l'Allemagne, Paris, No 10 septembre—octobre 1967, ss. 3—12.

Artykuł F. Lusseta, wydawcy i redaktora naczelnego „Allemagne d'aujourd'hui”, wskazuje na dwie symptomatyczne, choć różnej rangi, reakcje wywołane zmianami we wschodniej polityce NRF. W Niemczech zachodnich, w środowiskach na ogół realistycznie oceniających sytuację polityczną, deklaracje i posunięcia Bonn zostały niejednokrotnie potraktowane dosłownie i bezkrytycznie. Przykładem tego jest artykuł Theo Sommera, z którego twierdzeniami autor ostro polemizuje, ujawniając w nich akcenty zimnowojenne i zupełne niezrozumienie postawy wschodnich sąsiadów NRF. Lusset trafnie zauważa, że społeczeństwo zachodniemieckie ze wzrostem świadomości własnej siły i roli w świecie traci zupełnie zdolność wczucia się w położenie i psychikę innych narodów. Brak tam zrozumienia, że dla państw obozu socjalistycznego nowe formuły polityki NRF nie zawierają elementów konstruktywnych i reakcja na nie musi być siłą rzeczy negatywna. Autor przykładowo rozpatruje polski punkt widzenia, wykorzystując bezpośrednie obserwacje poczynione w czasie podróży po Ziemiach Zachodnich w lecie 1967 r. i stwierdza uzasadnioną nieufność i zdecydowaną postawę całego społeczeństwa polskiego wobec kontynuowanych przez NRF prób izolacji NRD, działalności organizacji przesiedleńczych, rewizjonizmu terytorialnego itd.

LEON SZULCZYŃSKI: *Projekty ustawodawstwa wyjątkowego w NRF*. „Nowe Drogi” nr 8/1967, ss. 75—84.

Ukazując historię zabiegów zachodniemieckich kół rządzących o wprowadzenie zmian w konstytucji na rzecz ustawodawstwa wyjątkowego — autor wskazuje na nowy układ sił, jaki zarysował się z chwilą utworzenia „wielkiej koalicji”. Sytuacja, jaka powstała w związku z udziałem SPD w rządzie, stwarza realną groźbę uchwalenia pozostałych ustaw stanu wyjątkowego jeszcze przed rozpoczęciem kolejnej kampanii wyborczej do *Bundestagu*. Omówienie wyboru postanowień szczegółowych tej ustawy pozwala uzasadnić tezę, iż zasadniczą funkcją forsowanej ustawy jest utworzenie wieloczołowego aparatu władzy, obejmującego swoim zasięgiem i kontrolą każdego obywatela.

WIRGINIA GRABSKA: *Głębokie załamanie koniunktury w NRF*. „Nowe Drogi” nr 7/1967, ss. 70—87.

Ukazanie kolejnych faz koniunktury w NRF od 1958 r. służy autorce do określenia specyficznych cech obecnego kryzysu ekonomicznego, związanego z załamaniem dotychczasowej polityki gospodarczej oraz doktryny „społecznej gospodarki rynkowej”. Kolejne rozdziały artykułu udzielają odpowiedzi na pytania: jakie przyczyny doprowadziły do obecnej

recesji oraz jakie kroki podjął rząd „wielkiej koalicji”, opowiadający się za „otwartą ingerencją państwa w funkcjonowanie mechanizmu gospodarczego” w ramach nowej polityki. Ostateczna konkluzja sprowadza się do wniosku, że zabiegi rządu nie miały dotychczas wpływu na ożywienie koniunktury.

JADWIGA LORENS, MICHAŁ GAWAŁKIEWICZ, ELIGIUSZ LASOTA: *Weekend nad Szprewą*. Warszawa 1967.

Wydawcą prezentowanej książki jest Wydział Prasowy Ambasady NRD w Polsce. Źródłem jej były materiały zebrane przez autorów w czasie dwukrotnych podróży po NRD podejmowanych w latach 1966—1967. Reportaże nie obejmują całokształtu zagadnień dotyczących zachodnich sąsiadów Polski, dają jedynie — zgodnie z założeniem twórców — obraz codziennego życia NRD, z jakim styka się w czasie podróży po kraju przeciętny turysta. W kręgu zainteresowań autorów znalazły się m. in. następujące zagadnienia: odbudowa i rozwój miast, zmiany w charakterze gospodarczym niektórych okręgów NRD, tradycje i perspektywy znanych zakładów przemysłowych, rozwój chemii oraz górnictwa węgla brunatnego, zdobycze socjalne obywateli NRD, a także współpraca polsko-niemiecka w dziedzinie przemysłowej.

Zestawili: Z. M., M. W.